

**การวิเคราะห์เปรียบเทียบ
สายคัมภีร์พระพุทธศาสนาจีน
และบาลีของสังคาลกสูตร**

**A comparative analysis of
the Pāli and Chinese Buddhist text
versions of Singāḷaka Sutra**

วิไลพร สุจริตธรรมกุล

Wilaiporn SUCHARITTHAMMAKUL

ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Department of Philosophy and Religion,

Faculty of Humanities, Kasertsart University, Thailand

ตอบรับบทความ (Received) : 11 เม.ย. 2564

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 2 มิ.ย. 2564

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 16 เม.ย. 2564

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 24 ก.ค. 2564

การวิเคราะห์เปรียบเทียบ สายคัมภีร์พระพุทธศาสนาจีนและบาลี ของสังคาลกสูตร*

วิไลพร สุจริตธรรมกุล

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยด้านพุทธศาสตร์ในต่างประเทศส่วนใหญ่ มักใช้คัมภีร์หลายฉบับในการศึกษาเทียบเคียง เช่น พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี พระไตรปิฎกภาษาจีน ภาษาทิเบต หรือภาษาสันสกฤต เป็นต้น เพื่อให้เห็นข้อมูลที่รอบด้านและครบถ้วนในประเด็นที่ต้องการศึกษาวิจัย แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาพุทธศาสตร์ส่วนใหญ่ในประเทศไทย มุ่งเน้นการศึกษาเฉพาะในคัมภีร์บาลี เนื่องจากข้อจำกัดหลายประการ เช่น ข้อจำกัดทางด้านภาษา ตลอดจนอาจมีแนวคิดที่ว่าพระไตรปิฎกฉบับภาษาอื่นเป็นของฝ่ายมหายาน และมีเพียงแค่พระไตรปิฎกบาลีเท่านั้นที่เป็นฝ่ายเถรวาท ดังนั้นในบทความนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาสังคาลกสูตรที่มีฉบับคัมภีร์คู่ขนานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจีนมาศึกษาเปรียบเทียบ เพื่อเป็นอีกหนึ่งหลักฐานเพื่อยืนยันว่าพระไตรปิฎกภาษาจีนไม่ใช่ทั้งหมดที่เป็นมหายาน ซึ่งการศึกษาสังคาลกสูตรในครั้งนี้เป็นการวิจัยคัมภีร์ (Documentary research) ที่อาศัยการเปรียบเทียบ

จากบาลีและคัมภีร์จีนอีก 4 ฉบับ

ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์คู้ชานานและไบลานที่ถูกค้นพบเพิ่มเติมมาจากนิกายมหาสังฆิกะ มีเนื้อหาที่ตรงกันมากกว่าร้อยละ 75 ทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า สังคาลกสูตรเป็นพระสูตรดั้งเดิมที่มีมานับตั้งแต่การสังคายนาครั้งที่ 1 ส่วนความแตกต่างประมาณร้อยละ 25 นั้น เป็นผลมาจากการเรียงลำดับเนื้อหาบางส่วนที่ไม่ตรงกัน เช่น เนื้อหาเกี่ยวกับอบายมุข 6 และมิตรแท้มิตรเทียม แต่เนื้อหาอื่นส่วนมากถูกเรียงลำดับไปในทิศทางเดียวกัน และพบว่ามีความแตกต่างในเนื้อหากรณีทิส 6 (ในกรณีทิส 6 ไม่ได้นำเสนอผลการวิจัยในบทความนี้)

คำสำคัญ : เปรียบเทียบ คัมภีร์พระพุทธศาสนาจีน บาลี สังคาลกสูตร

*ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

A comparative analysis of the Pāli and Chinese Buddhist text versions of *Siṅgālaka Sutra*

Wilaiporn SUCHARITTHAMMAKUL

Abstract

In most Buddhist research abroad, a variety of Buddhist scriptures are often used in comparative studies, such as the Pāli Tipiṭaka, Chinese Tipiṭaka, Tibetan scriptures or Sanskrit scriptures, in order to obtain comprehensive and complete information on the issues that need to be researched. However, most Buddhist studies in Thailand focus specifically on Pāli scriptures. The reason for this might be language limitations. Besides this, some researchers may have the idea that the non-Pāli versions of the Tipiṭaka belong to Mahāyāna Buddhism, and only the Pāli Tipiṭaka pertains to Theravāda Buddhism. Therefore, in this article, the researcher has selected the *Siṅgālaka sutta*, for which there are parallel versions in Chinese Buddhist Scriptures, for a comparative study to test the hypothesis that not all Chinese scriptures are

exclusively Mahāyāna.

The choice of the Siṅgāḷaka sutta is significant because it has influenced the way of life of Buddhists throughout the history of Buddhism. This study uses a documentary research method based on a comparison of one Pāli and four Chinese versions of the Siṅgāḷaka sutta, namely the Siṅgāḷaka sutta Sutta, the Buddha to Sigālava on the worship of the six directions Sutta, Son of Shansheng Sutta, the Shansheng Sutta of the *Madhyamāgama* and the Shansheng Sutta of the *Dirghāgama*

The results of the study are as follows: After the five versions were studied by comparative analytical method, it was evident that more than 75 percent of the contents are similar and consistent. Moreover, one of the parallel sutta's manuscripts was likely derived from Mahāsāṃghika, the early Buddhist sect. The result of this study illustrates that the sutta is likely to have existed in that form since the first Buddhist council. Of the remaining 25 percent inconsistent content, in all versions the differences are due to a reshuffling of the sequences of some content such as the six vicious and ruinous paths, the four true friends and the four fake friends. Beside this, there are differences in some content especially in the content of the 6th direction (the research results of comparative studies in the 6th direction are not presented in this article).

Keywords : Comparison, Pāli , Chinese Buddhist text,
Siṅgāḷaka Sutta

บทนำ

การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์คู่ขนานของสังคาลกสูตรครั้งนี้ ประกอบไปด้วย คัมภีร์บาลี และคัมภีร์จีน โดยคัมภีร์จีนมีการแปลสังคาลกสูตรไว้ 4 ฉบับ คือ 1) ฉบับที่รวมอาคัมมะ สุชาตะสูตร 《长阿含经·善生经》 2) ฉบับมัธยมอาคัมมะ สุชาตะสูตร 《中阿含经·善生经》 3) ฉบับที่รวมอาคัมมะฉบับเดียวที่ 16 ชื่อเจียหลัวเยว่ไหว่วิศ 6 สูตร 《尸迦羅越六方禮經》 และ 4) ฉบับที่รวมอาคัมมะฉบับเดียวที่ 17 สุชาตะบุตรสูตร 《善生子經》

เพื่อให้การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์สายเหนือและคัมภีร์สายใต้ที่เป็นคัมภีร์คู่ขนานของสังคาลกสูตรเข้าใจง่ายขึ้น จะอธิบายฉบับคัมภีร์สายเหนือและคัมภีร์สายใต้ พร้อมทั้งหลักฐานที่ปรากฏเกี่ยวกับสังคาลกสูตรที่สามารถค้นพบในปัจจุบันทั้งหมด

1. ฉบับคัมภีร์ของสายเหนือและสายใต้

คัมภีร์สายเหนือ หมายถึง คัมภีร์พระพุทธศาสนาที่สืบทอดจากอินเดียตอนเหนือ ผ่านเอเชียกลางและเข้าสู่จีน ส่วนคัมภีร์สายใต้ หมายถึง คัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาบาลีที่สืบทอดจากอินเดียสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คัมภีร์ทั้งสายเหนือและสายใต้ได้ถูกค้นพบว่ามีความสัมพันธ์กันโดยนักวิจัยญี่ปุ่นที่ไปศึกษาที่ยุโรป ซึ่งค้นพบว่าคัมภีร์สายใต้และคัมภีร์สายเหนือของจีนมีส่วนเหมือนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของอาคัมมะในคัมภีร์แปลจีน กับพระสูตรตันตปิฎกบาลีทั้ง 4 นิกาย คือ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย โดยคัมภีร์สายเหนือจะเรียกว่าหมวดอาคัมหรืออาคัมมะ (ต่อไปจะใช้คำว่า

อาคัมภีร์ รวมทั้งชื่อคัมภีร์ โดยจะไม่สมาคำ แต่จะแยกคำ อาคัมภีร์ ออกมาเพื่อจะให้เห็นเด่นชัด) ในขณะที่คัมภีร์สายใต้จะเรียกว่านิกาย หรือนิกายะ (ต่อไปจะใช้คำว่า นิกายะ เพื่อให้แยกกระหว่างการแบ่งสาย นิกายกับนิกายในคัมภีร์พระพุทธศาสนา) ซึ่งสามารถเทียบได้ตามตาราง ด้านล่าง

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบคัมภีร์นิกายะและคัมภีร์อาคัมภีร์

5 นิกายะ Nikāya	4 อาคัมภีร์ Āgama
Dīgha Nikāya (DN) ทีฆนิกาย	Dīrgha-Āgama (DA) ทีรฆอาคัมภีร์
Majjhima Nikāya (MN) มัชฌิมนิกาย	Madhyama Āgama (MA) มัธยมอาคัมภีร์
Samyutta Nikāya (SN) สังยุตตนิกาย	Samyukta Āgama (SA) สังยุกตอาคัมภีร์
Aṅguttara Nikāya (AN) อังกุตตรนิกาย	Ekottara Āgama (EA) เอกอตุตตรอาคัมภีร์
Khuddaka Nikāya (KN) ขุททกนิกาย	Kṣudrakapiṭaka กษุทรกปิฎก

จากตารางข้างต้น ทำให้ทราบว่าทีฆนิกายสามารถเทียบเคียงได้ กับทีรฆอาคัมภีร์ ซึ่งสังคาลสูตรนั้นอยู่ในคัมภีร์ทีฆนิกาย แต่สำหรับฉบับ สายเหนือสังคาลสูตรไม่ได้อยู่ในทีรฆอาคัมภีร์เท่านั้น ดังนั้นเพื่อให้ เป็นการเข้าใจยิ่งขึ้นจะแนะนำพระไตรปิฎกสายเหนือในส่วนของอาคัมภีร์ ที่เป็นเล่มที่หนึ่งและสองจากร้อยกว่าเล่มของพระไตรปิฎกฉบับภาษาจีน

พอสังเขปดังนี้

สำหรับทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย ของสายคัมภีร์บาลีสายใต้เป็นของนิกายเถรวาททั้งหมด (1 ใน 18 หรือ 20 นิกาย) ในขณะที่อาคมะนั้นไม่ได้มาจากนิกายเดียวกัน ด้วยว่าการมาของคัมภีร์สายเหนืออื่นๆ ค่อยๆ เดินทางมาตามเส้นทางสายใหม่ ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าภิกษุผู้แปลคัมภีร์รูปนั้นในยุคนั้นได้ถือหรือท่องจำคัมภีร์ของนิกายใด ก็จะมีการแปลพระสูตรของนิกายนั้นหรือคัมภีร์เล่มนั้น ดังนั้นทีฆอาคมะและมัธยมอาคมะมิได้มาจากนิกายเดียวกัน ซึ่งปัจจุบันนักวิชาการได้พยายามสืบค้นหาว่าแต่ละอาคมะมาจากนิกายใดซึ่งยังมีได้มีการสรุปแน่ชัด

1.1 ทีฆอาคมะ

นักวิชาการเห็นว่าทีฆอาคมะฉบับเต็ม (DA) เป็นผลมาจากนิกายธรรมคุปต์ นิกายมหิศาสะกะและนิกายมูลสรวาสติวาทีนและนิกายอื่นๆ แต่อย่างไรก็ตามการวิจัยล่าสุดแสดงให้เห็นว่า ทีฆอาคมะไม่ได้มาจากนิกายมหิศาสะกะหรือนิกายมูลสรวาสติวาทีน¹ แต่จากการศึกษาในคัมภีร์บันทึกบัญญัติรายชื่อชูซานจั้งจี้จี้ (Chu San Zang Ji Ji 出三藏记集) ได้กล่าวว่า ทีฆอาคมะที่มาจากนิกายมหิศาสะกะนั้นเป็นฉบับที่พระ

¹ Sueki Fumihiko, *Modern Language Translation of Long Agama* (Tokyo: Hirakawa publishing, 1995), 19-21. พบว่าโครงสร้างและชื่อของพระสูตรในชิ้นส่วนโบราณของนิกายมูลสรวาสติวาทีน แตกต่างจากชื่อพระสูตรในทีฆอาคมะ และในพระวินัยห้าส่วนที่กล่าวถึงชื่อพระสูตรของทีฆอาคมะก็ไม่ตรงกับชื่อพระสูตรในทีฆอาคมะ Wilaiporn Sucharitthammakul, “Applying the Principles of Textual Criticism to a Comparison of the Pali Digha-Nikaya and Chinese Dirgha-agama in the Payasi sutta (1)” *International Journal of Buddhist Thought & Culture*, 24 (2015): 95–124.

ฝ่าเสียนหรือหลงจินฟาเหียนเป็นผู้นำมา แต่มีการบันทึกว่าฉบับนี้ไม่ได้รับการแปล ดังนั้นทีรฆาคมะจึงมิได้มาจากนิกายมหายาน² นักวิชาการญี่ปุ่นและการวิจัยของ MacQueen ได้ให้ความเห็นว่าทีรฆาคมะ มาจากนิกายธรรมคูปต์ แต่อย่างไรก็ตามมีความจริงที่ว่าชื่อบางส่วนของพระสูตรที่ระบุไว้ในทีรฆาคมะ ไม่ได้ตรงกับรายชื่อพระสูตรที่ปรากฏในพระวินัยสี่ส่วน ซึ่งเป็นพระวินัยของนิกายธรรมคูปต์ และยังไม่มีการอธิบายเรื่องนี้ได้อย่างน่าพอใจนัก ทำให้การบอกว่ายี่สิบสามทีรฆาคมะมาจากนิกายธรรมคูปต์จึงเป็นทฤษฎีของนักวิจัยบางส่วน ปัจจุบันที่ได้รับการยอมรับระดับหนึ่งเท่านั้น³ นอกจากนี้ทีรฆาคมะฉบับเต็มจำนวน 30 พระสูตร ที่กล่าวไว้ในที่เดียวกันในพระไตรปิฎกจีน ในขณะที่ทีฆนิกายของบาลีมี 34 พระสูตร นอกจากนี้ยังมีพระสูตรทีรฆาคมะที่เป็นพระสูตรเดี่ยวหรือพระสูตรที่เป็นเอกเทศไม่ได้มาร่วมกับพระสูตรอื่น (Individual or Single Sutra: SDA) อีก 24 พระสูตร ซึ่งพระสูตรเดี่ยวเหล่านี้แปลมาจากหลากหลายแห่งและจากหลายยุคสมัยที่ยากจะบอกได้ว่าเป็นของนิกายใด

1.2 มัชฌิมอากมะ

นักวิชาการไม่ว่าจะเป็นนักวิจัยตะวันออกชาวญี่ปุ่น F. Enomoto

---

² T55.12a10

³ Kogen Mizuno กล่าวถึงเหตุผลที่ถือว่าทีรฆาคมะมาจากนิกายธรรมคูปต์ มาจากชื่อพระสูตรของทีรฆาคมะตรงกับชื่อพระสูตรในพระวินัยสี่ส่วน และการเรียงลำดับเนื้อหามหาปรินิพพานสูตร ก็ตรงกับในพระวินัยสี่ส่วนที่ถือว่าเป็นพระวินัยของธรรมคูปต์ นอกจากนี้ John Brough ได้ชี้ให้เห็นว่าเนื้อความในทีรฆาคมะไม่ได้มาจากฉบับภาษาสันสกฤต แต่ตรงกับฉบับภาษาคานธารี ซึ่งเชื่อว่าเป็นคัมภีร์นิกายธรรมคูปต์ ส่วน Karashima Seishi ได้ชี้ให้เห็นว่า Brough เองก็ยอมรับว่าการถอดเสียงมหาสมยสูตรที่ไม่ตรงกับฉบับคานธารี

หรือนักวิจัยตะวันตกชาวเยอรมัน Anālayo ต่างเห็นว่ามัธยมอาคมะ ฉบับเต็ม (MA) น่าจะมาจากนิกายสรวาสติวาทินหรือมูลสรวาสติวาทิน⁴ และจากการวิจัยหลายครั้งที่ได้ข้อมูลจากชิ้นส่วนเปลือกไม้ของนิกายมูลสรวาสติวาทินที่ปริวรรตเป็นอักษรโรมันของศาสตราจารย์ Jens Uwe Hartmann พบว่าในรายละเอียดลำดับเนื้อหาเมื่อเทียบกับของมัธยมอาคมะฉบับเต็มไม่ได้ตรงกันทั้งหมด⁵ แต่อย่างไรก็ตามยังมีการเปรียบเทียบทางคัมภีร์มากเท่าใดก็จะทำให้แน่ชัดยิ่งขึ้นว่ามัธยมอาคมะฉบับเต็มมาจากนิกายนิกายสรวาสติวาทินหรือมูลสรวาสติวาทิน สำหรับมัธยมอาคมะฉบับเต็มนั้นมีทั้งหมด 222 พระสูตร ในขณะที่มัชฌิมนิกายของบาลีมี 152 พระสูตร โดยนอกจาก 222 พระสูตร นี้แล้วยังมีพระสูตรขนาดกลางที่จัดว่าเป็นพระสูตรในมัธยมอาคมะ แต่มีการแปลเฉพาะพระสูตรในภาคภาษาจีนเป็นพระสูตรเดี่ยว (SMA) อีก 46 พระสูตร ซึ่งมีอาจจะระบุได้ว่ามาจากนิกายใด

1.3 สังยุตตอาคมะ

Mun-keat Choong กล่าวว่าจากการศึกษาพบว่าสังยุตตอาคมะ ฉบับเต็ม (SA) แปลในศตวรรษที่ 5 ภายใต้การนำของพระภิกษุอินเดีย

⁴ F. Enomoto, "On the Formation of the Original Texts of the Chinese Āgamas," *Buddhist Studies Review*. 3 (1986): 19–30. ; Anālayo, *Madhyama-āgama Studies* (Taipei: Dharma Drum Publishing Corporation, 2012), 516-521.

⁵ Jens-Uwe Hartmann and Klaus Wille. "A Version of the Śikhālakasūtra/ SingālovādaSutta," *Buddhist Manuscript Volume III* (Oslo: Hermes publishing, 2006), 2.

คือ ท่าน Guṇabhadra ซึ่งเป็นผู้แปลคัมภีร์ของสรวาสติวาทินจำนวนมาก ซึ่งเป็นหลักฐานหนึ่งที่จะบอกว่าสังยุตตอาคมน่าจะมาจากนิกายสรวาสติวาทิน⁶ ในขณะที่ Enomoto ก็เห็นว่าน่าจะมาจากนิกายมูลสรวาสติวาทิน ซึ่งมีหลักฐานจากการเปรียบเทียบอุทานวรรคของสังยุตตอาคมนับกับฉบับสันสกฤตของนิกายมูลสรวาสติวาทิน⁷ Hiraoka ได้สรุปผลการวิจัยว่าสังยุตตอาคมนีมีเนื้อหาที่ใกล้เคียงกับพระวินัยของมูลสรวาสติวาทินมากกว่านิกายสรวาสติวาทิน⁸ และจากหลักฐานที่ว่าพระเจ้าเสียนเคยนนำสังยุตตอาคมมาจีนเป็นของนิกายสรวาสติวาทินแต่จากการบันทึกบัญญัติรายชื่อพระสูตรในชูสถานจ้างจี้พบว่าพระสูตรที่พระเจ้าเสียนนำมามิได้ทำการแปล⁹ จึงไม่อาจชี้ชัดได้ว่ามาจากมูลสรวาสติวาทิน ส่วน Marcus ชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างนิกายสรวาสติวาทินและมูลสรวาสติวาทินเองเป็นปัญหาใหญ่ที่ยังไม่ได้รับการคลี่คลายในแวดวงพุทธศาสตร์ศึกษา¹⁰ ดังนั้นเขาและ Anālayo จึงมองว่าสังยุตตอาคมมาจากนิกายที่เป็นเครือข่ายหรือภายใต้ร่วม

---

⁶ Mun-keat Choong, *The Fundamental Teachings of Early Buddhism: A Comparative Study Based on the Sutranga Portion of the Pali Samyutta-Nikaya and the Chinese Samyuktagama* (Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2000), 6-7.

⁷ F. Enomoto, "On the Formation of the Original Texts of the Chinese Āgamas,": 23.

⁸ S. Hiraoka, "The Sectarian Affiliation of Two Chinese Samyuktāgamas.," *Journal of Indian and Buddhist Studies*, 49 (2000): 500-505.

⁹ T55.12a10

¹⁰ Marcus Bingenheimer, *Studies in Āgama Literature: With Special Reference to the Shorter Chinese Samyuktāgama* (Taipei: Xinwenfeng, 2011), 42-45.

เดียวกันของนิกายสรวาสตีวาทีน¹¹

สังยุตตอาคมะฉบับเต็มมีทั้งหมด 1,362 พระสูตร ในขณะที่สังยุตต-นิกายของบาลีมี 7,762 พระสูตร นอกจากนี้ยังมีปรสังยุตตอาคมะ (別譯雜阿含: ASA) น่าจะมาจากนิกายกาศยปิยะ¹² แต่ Marcus ไม่เห็นด้วย และคิดว่าน่าจะมาจากนิกายที่แยกมาจากนิกายสรวาสตีวาทีน¹³ ยิ่งไปกว่านั้นยังมีพระสูตรสังยุตตอาคมะที่เป็นพระสูตรเดี่ยว (SSA) อีก 24 พระสูตร ซึ่งพระสูตรเหล่านี้ยากที่จะบอกว่ามาจากนิกายใด

1.4 เอโกตรอาคมะ

Chizen Akanuma ได้ให้ความเห็นว่าเอโกตรอาคมะฉบับเต็ม (EA) น่าจะมาจากนิกายสรวาสตีวาทีน หรือนิกายมหาสังฆิกะหรือนิกายธรรมคุปต์¹⁴ ซึ่งนักวิจัยหลายท่านได้ให้ความเห็นตรงกันในภายหลังว่าเอโกตรอาคมะน่าจะมาจากนิกายมหาสังฆิกะ¹⁵ โดยเอโกตรอาคมะฉบับ

¹¹ Anālayo, “The Saṃyukta-Āgama Parallel to the Sāleyyaka-Sutta and the Potential of the Ten Courses of Action,” *Journal of Buddhist Ethics*, 13 (2006): 1-22.

¹² Mun-keat Choong, *The Fundamental Teachings of Early Buddhism: A Comparative Study Based on the Sutranga Portion of the Pali Samyutta-Nikaya and the Chinese Saṃyuktāgama*, 6-7.

¹³ Marcus Bingenheimer, *Studies in Āgama Literature: With Special Reference to the Shorter Chinese Saṃyuktāgama*, 23–50.

¹⁴ Chizen Akanuma, *History of Buddhist scriptures* (Kyoto: Hozokan, 1939), 35–41.

¹⁵ Egaku Mayeda, “Japanese Studies on the Schools of the Chinese Āgamas. Zur Schulzugehörigkeit von Werken der Hīnayāna-Literatur, Erster Teil. Ed. H. Bechert. (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1985), 94–103. ;

เดิมนั้นมีทั้งหมด 472 พระสูตร และยังมีพระสูตรเดี่ยว (SEA) ที่มีเนื้อหาตรงกับเอโกตตรอาคัมภีร์ซึ่งมาจากนิกายอื่นที่ไม่อาจรู้ได้อีก 26 พระสูตร ในขณะที่อังคุตตรนิกายของบาลีมีทั้งหมด 9,557 พระสูตร

จากข้อมูลข้างต้นจึงอาจพอสรุปอย่างไม่แน่ชัดได้ว่า ณ ปัจจุบัน นักวิชาการส่วนใหญ่เชื่อว่าทีรฆอาคัมภีร์มาจากนิกายธรรมคุปต์ และเอโกตตรอาคัมภีร์มาจากนิกายมหาสังฆิกะ ส่วนมัธยมอาคัมภีร์และสังยุตตอาคัมภีร์มาจากเครือข่ายในนิกายสรวาสตีวาทิน

2. ฉบับคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับสังคาลกสูตร

สังคาลกสูตรมีต้นฉบับคัมภีร์โบราณอย่างน้อย 3 ภาษา คือ บาลี สันสกฤต จีน และที่สามารถรวบรวมค้นพบในปัจจุบันรวมทั้งสิ้นส่วนบางส่วนของไบลานและเปลือกไม้ มีทั้งหมด 10 ฉบับ กล่าวคือ

1) ฉบับสายใต้ภาษาบาลี สังคาลกสูตร เป็นพระสูตรที่ 31 จากทั้งหมด 34 พระสูตรในทีฆนิกาย (DN31)¹⁶

2) ฉบับสายเหนือภาษาจีน ซ่านเซ็งจิงหรือสุชาตะสูตร (善生经) เป็นพระสูตรที่ 16 จากทั้งหมด 30 พระสูตรในทีรฆอาคัมภีร์ (DA16)¹⁷

3) ฉบับสายเหนือภาษาจีน ซ่านเซ็งจิงหรือสุชาตะสูตร (善生经) เป็นพระสูตรที่ 135 จากทั้งหมด 222 พระสูตรในมัธยมอาคัมภีร์ (MA135)¹⁸

Paul Harrison, "The Ekottarikāgama Translations of An Shigao," *Baudhavidyasudhakarāh: Studies in Honour of Heinz Bechert*. (Kieffer-Pülz: Petra, 1997), 279.

¹⁶ DN III 180-193

¹⁷ T01.70a19-72c7

¹⁸ T01.638c06-642a21

4) ฉบับสายเหนือภาษาจีน ชื่อเจียหลัวเยว่ลิวฟางหลี่จิงหรือชื่อเจียหลัวเยว่ไห่วิศ 6 สูตร (尸迦羅越六方禮經) เป็นพระสูตรที่รวมอาคมะพระสูตรเดี่ยวที่ 16 (SDA16)¹⁹

5) ฉบับสายเหนือภาษาจีน ชานเซ็งจื่อจิงหรือสุฆาตะบุตรสูตร (善生子經) เป็นพระสูตรในทีรฆอาคมะพระสูตรเดี่ยวที่ 17 (SDA17)²⁰

6) ฉบับสายเหนือภาษาสันสกฤต ศิขาลกสูตร ในมัธยมอาคมะสันสกฤต เป็นชิ้นส่วนโบลานเปลือกไม้ที่ค้นพบเอเชียกลาง (SK01)²¹

7) ฉบับสายเหนือภาษาสันสกฤต ศิขาลกสูตร ในมัธยมอาคมะสันสกฤต เป็นชิ้นส่วนโบลานเปลือกไม้ที่มีชื่อเรียกว่า Bendall Manuscripts ที่ค้นพบที่กาฐมาณฑุ เนปาล (SK02)²²

8) ฉบับสายเหนือภาษาสันสกฤต ศิขาลกสูตร ในมหากรรณวิมังค์ (SK03)²³

9) ฉบับสายเหนือภาษาปราคฤต ศิขาลกสูตร (SK04) เป็นชิ้นส่วน

¹⁹ T01.250c14-252b1

²⁰ T01.252b09-255a7

²¹ SHT IV 412. fragments 22-31, 47-64 ; SHT VI 1244, 44f in Jens-Uwe Hartmann and Klaus Wille, "A Version of the Śikhālakasūtra/ SingālovādaSutta," 1-6.

²² Matsuda Kazunobu (松田和信), "梵文『中阿含』のカトマンドゥ断簡 (New Sanskrit Fragments of the Madhyama-āgama from the Cecil Bendall Manuscripts in the National Archives Collection, Kathmandu)," *Journal of Indian and Buddhist Studies*, Vol. 44.2 (1996): 113-119. ; มะซีตะ คะซีโนบุ, "มัธยม-อาคมะ ฉบับสันสกฤตในชิ้นส่วนคัมภีร์โบลานที่กาฐมาณฑุ," *วารสารธรรมธารา* ปีที่ 3, ฉบับที่ 2 (ฉบับรวมที่ 5) (มกราคม-มิถุนายน 2560): 145-172.

²³ Jens-Uwe Hartmann and Klaus Wille, "A Version of the Śikhālakasūtra/ SingālovādaSutta," 1-6.

โบราณเป็ลือกไม้ที่มีชื่อเรียกว่า Schøyen Collection ที่ค้นพบที่
อัฟกานิสถาน ซึ่งภาษาชนิดนี้คล้ายคลึงกับที่พบในเขตคันธาระ ซึ่ง
พระสูตรส่วนใหญ่มาจากนิกายมหาสังฆิกะ โลกุตตระวาทีน และคาด
ว่ามีอายุอยู่ราวคริสต์ศตวรรษที่ 5²⁴

10) ฉบับสายเหนือภาษาจีน คัมภีร์มหายานที่กล่าวเกี่ยวกับ
พระโพธิสัตว์พระสูตรหนึ่งที่ชื่อว่า อุบาสกศีลสูตร (优婆塞戒经)²⁵
มีข้อความบางส่วนที่พอจะนำมาเทียบเคียงกับสังคาลสูตรได้ โดยอยู่
ในวรรคที่ 14 คือ วรรครับศีลอุบาสก จากทั้งหมด 28 วรรค (優婆塞戒
經受戒品第十四)²⁶ โดยมีพระธรรมเกษม ซึ่งเป็นพระจากอินเดียกลาง
แปลในปี ค.ศ. 301

จากข้อมูลข้างต้น 9 ฉบับ หากจัดเป็นหมวดหมู่ ตามภาษาได้ดังนี้

- 1) ภาษาบาลี คัมภีร์ฉบับที่ 1 : DN31
- 2) ภาษาจีน คัมภีร์ฉบับที่ 2-5 : DA15, MA135, SDA16, SDA17, T24
- 3) ภาษาสันสกฤต ปรากรฤต คัมภีร์ฉบับที่ 6-9 : SK01-04

หากจัดหมวดหมู่ตามนิกาย อาจจัดได้ ตามนิกายด้านล่างนี้

- 1) นิกายเถรวาทเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คัมภีร์ฉบับที่ 1 : DN31
- 2) นิกายเถรวาทธรรมคุปต์ คัมภีร์ฉบับที่ 2 : DA16
- 3) นิกายเถรวาท(มูล)สรวาสตีวาทีน คัมภีร์ฉบับที่ 3 6 7 :

²⁴ Ibid.

²⁵ T24.1034a24-1075b28

²⁶ T24.1047a26-1050b09

MA135, SK01, SK02

4) นิกายมหาสังฆิกะ คัมภีร์ฉบับที่ 9 : SK04

5) นิกายอื่นที่ไม่สามารถระบุได้ คัมภีร์ฉบับที่ 4, 5, 8 :

SDA1, SDA17

ในการเปรียบเทียบในงานวิจัยนี้จักเน้นการเปรียบเทียบกับสายคัมภีร์จีนเป็นหลัก เนื่องจากมีข้อมูลเนื้อหาที่ค่อนข้างสมบูรณ์ ทำให้ง่ายต่อการวิจัย แต่ไม่ได้นำอุบายสกลสูตรที่มีเนื้อหาสมบูรณ์มาศึกษา ร่วมเนื่องจากมีลำดับเนื้อความที่แตกต่างกันมากและไม่มีเนื้อหาเรื่องมิตรแท้มิตรเทียม ส่วนคัมภีร์ภาษาสันสกฤตส่วนใหญ่เป็นเพียงเปลือกไม้บางชิ้นส่วน มีเนื้อหาไม่สมบูรณ์จึงไม่นำมาเปรียบเทียบ แต่อย่างไรก็ตามหากเนื้อหาส่วนใดมีเนื้อความที่ตรงกับในฉบับสันสกฤตจักนำมาร่วมวิเคราะห์ด้วย

พระสูตรคู่ขนานที่เลือก 4 พระสูตร มีประวัติศาสตร์เบื้องหลัง จึงแนะนำที่มาของคัมภีร์จีน ประวัติผู้แปล และยุคสมัยที่แปลของคัมภีร์จีนแต่ละฉบับ ซึ่งจะทำให้การวิเคราะห์เปรียบเทียบสามารถทำได้ในหลายมิติมากขึ้น

2.1 DA16 ซ่านเซ็งจิง (善生经)

พระสูตรที่ 16 จากทั้งหมด 30 พระสูตรของทีรฆอาคมะ มีเนื้อหา 3 หน้า 3,155 ตัวอักษรจีนโดยประมาณ ผู้แปลคือพระพุทฺธยศะและพระจุฬอเนียง (竺佛念) ซึ่งพระพุทฺธยศะเป็นพระจากเมืองจีป็น ในเอเชียกลางหรือเมืองกัศมีร์ (罽賓人) ดินแดนทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจีนเฉียง เดิมท่านเกิดในชนชั้นพราหมณ์และได้บวชในพระพุทธศาสนา เมื่ออายุ 13 ปี พออายุ 19 ปี ได้ท่องจำพระสูตรทั้งมหายานและ

เถรวาท เมื่ออายุ 27 ปีได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ในเวลานั้นพระราชอาณาจักรเมืองซาเล (沙勒國) ปัจจุบันอยู่ในซินเจียงเป็นเมืองทางผ่านที่จะไปเมืองกู่ฉะ ได้นิมนต์พระ 3,000 รูป ซึ่งพระพุทฺถยศะได้รับนิมนต์และสนทนาธรรมตอบคำถามพระราชอาณาจักรแล้วเป็นที่พอใจ พระราชอาณาจักรนิมนต์ให้อยู่พระราชวัง ทำให้ท่านมีโอกาสดำเนินการพบกับกุมารชีพผู้เป็นนักแปลคนสำคัญที่ท่านพักอยู่ทำยว้ง แต่ต่อมาภายหลังพระกุมารชีพได้ขอลากลับเมืองเกิดคือ เมืองกู่ฉะ ปัจจุบันอยู่ในซินเจียง (龜茲) พร้อมมารดา จากนั้นต่อมาได้มีโอกาสพบกันอีกครั้งเมื่อพระราชอาณาจักรยกทัพไปช่วยเมืองกู่ฉะ พระพุทฺถยศะจึงขออยู่กับพระกุมารชีพอีกเป็นระยะเวลา 10 ปี ครั้นเมื่อพระกุมารชีพถูกจับตัวไปฉางอันหรือซีอันในปัจจุบัน พระพุทฺถยศะได้ตามไปและร่วมแปลพระวินัยสี่ส่วนของนิกายธรรมคูปต์ ทิรชมาคมาและพระสูตรอื่น ร่วมกับพระจูฝอเนี่ยน ซึ่งเป็นพระจีนเมืองจิงโจว ปัจจุบันคือเมืองอู๋เว่ยมณฑลกันซู่ (涼州：今甘肅武威)²⁷ โดยท่านพระพุทฺถยศะเป็นผู้สวดท่อง พระสูตรพระวินัยภาษาสันสกฤต พระจูฝอเนี่ยนได้ทำการร่วมแปลและแปลสำนวนภาษาเป็นภาษาจีนและจดบันทึก จึงเป็นความร่วมมือระหว่างพระต่างชาติกับพระจีนในการแปลทิรชมาคมา ในปี ค.ศ. 413 ซึ่งการแปลคัมภีร์ต่าง ๆ นั้นใช้เวลารวม 15 ปี จากนั้นพระพุทฺถยศะได้เดินทางกลับเมืองจีป็นหรือกัศมีร์ จากการที่พระพุทฺถยศะได้แปลพระวินัยของนิกายธรรมคูปต์จึงทำให้นักวิชาการหลายคนจึงสรุปว่า ทิรชมาคมาก็น่าจะมาจากนิกายธรรมคูปต์ ซึ่งจะเห็นว่าการได้มาของพระสูตรนั้นยาก พระพุทฺถยศะเดินทางไกลมากจากเอเชียกลางถึงฉางอันซึ่งเป็นการเดินทางบนเส้นทางสายไหมหลายพันกิโลเมตร และการแปลจำเป็นต้องอาศัยเจ้าของภาษาอย่างพระจูฝอเนี่ยนจึงได้พระสูตรแปลภาษาจีน

²⁷ T50.333c16-334b27

2.2 MA135 ชานเซิงจิง (善生经)

พระสูตรที่ 135 จากทั้งหมด 222 พระสูตรในมัธยมอาคมะ มีเนื้อหาประมาณ 4 หน้า 4,431 ตัวอักษรจีนโดยประมาณ ผู้แปลในฉบับนี้เขียนว่า พระสังฆเทวะเป็นผู้แปล (僧伽提婆 เซิงเจียถีผอ Samgha-deva) ท่านเป็นชาวกัศมีร์ เดินทางมาฉางอัน ราวปี ค.ศ. 383 หลังจากนั้นก็มีพระจากกัศมีร์อีกรูปที่มีนามว่า พระสังฆรัักษะ (Saṅgharaksa 僧伽羅叉) ได้นำต้นฉบับมัธยมอาคมะมาในปี ค.ศ. 398 พระสังฆเทวะจึงได้ทำการแปล²⁸ ซึ่งการแปลครั้งนี้เป็นการแปลครั้งที่ 2 หลังจากทีสมณะธรรมนันทิ (Dharma-nandi 曇摩難提) ได้แปล ซึ่งท่านเป็นพระชาวเอเชียกลางเมืองแบกเตรีย (Bactria Pamirs 兜佉勒國人) บริเวณประเทศอัฟกานิสถาน ทาจิกิสถาน และอุซเบกิสถานในปัจจุบัน ที่ไม่ไกลจากฉางอันมากนัก ท่านได้ติดตามพ่อค้ามา ที่ฉางอันหรือซีอันในปัจจุบันและแปลมัธยมอาคมะและเอโกตรอาคมะร่วมกับพระจูฝอเนี่ยนในปี ค.ศ. 384²⁹ ซึ่งฉบับที่พระธรรมนันทิแปลนั้นมีจำนวน 59 ผูก ในขณะที่พระสังฆเทวะแปลฉบับที่มี 60 ผูก³⁰ นอกจากมัธยมอาคมะ พระสังฆเทวะก็ยังได้แปลเอโกตรอาคมะซ้ำอีกเป็นครั้งที่ 2 เช่นกัน

จากเส้นทางของพระเอเชียกลางไม่ว่าจะเป็นเมืองแบกเตรียหรือกัศมีร์ก็ล้วนเป็นเส้นทางที่ยาวไกลจากฉางอันของจีนอย่างมาก การเดินทางและการคัดลอกคัมภีร์ในภาษาของเอเชียกลางมาสู่ภาษาจีนก็ไม่ใช่เป็นเรื่องง่าย แต่ด้วยพลังศรัทธาของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ยุคนั้นจึงทำให้มีการแปลถึงสองครั้งด้วยกัน ด้วยเหตุที่ว่าฉบับแปลครั้งแรกได้สูญหายไป

²⁸ T50.329a

²⁹ T02.549a10-a23

³⁰ T55.129a02

2.3 SDA16 ชื่อเจียหลัวเยว่ลิวฟางหลี่จิง (尸迦羅越六方禮經)

พระสูตรที่รวมอาคมะพระสูตรเดี่ยวที่ 16 มีเนื้อหาประมาณ 3 หน้า 1,893 ตัวอักษรจีนโดยประมาณ ผู้แปลคือ พระอันชื่อเกา เจ้าชายแห่งจักรวรรดิพาร์เธีย³¹ หรือประเทศอิหร่านปัจจุบัน ท่านเป็นภิกษุที่เดินทางมาถึงนครลั่วหยางของจีนในปี ค.ศ. 148 และได้แปลพระสูตรจำนวนมากมาย อากกล่าวได้ว่าท่านเป็นหนึ่งในพระต่างชาติสองรูปแรกที่แปลพระสูตรเป็นภาษาจีน ซึ่งในยุคนั้นมีพระที่มีชื่อเสียงในการแปลอีกรูปหนึ่งคือ โลกเกษม (Lokakṣema 支婁迦讖) ซึ่งเดินทางมาถึงนครลั่วหยางของจีนในปี ค.ศ. 178 สำหรับผลงานการแปลของพระอันชื่อเกานั้นมีมาก มีการบันทึกที่ต่างกันในแต่ละคัมภีร์บัญญัติรายชื่อ แต่ข้อมูลที่ตรงกันระหว่างบัญญัติรายชื่อชุนชานจั้งจี้กับบันทึกประวัติพระเถระเกาเซิงจ้วน (高僧傳) ได้กล่าวว่าท่านแปลทั้งหมด 35 พระสูตร โดยพระสูตรส่วนใหญ่ที่แปลจะเป็นคัมภีร์ของนิกายสรวาสตีวาทีน พระวินัย คัมภีร์เถรวาท และคัมภีร์ที่เกี่ยวกับสมาธิสมณะและวิปัสณากรรมฐาน³² พระอันชื่อเกาได้แปลพระสูตรเป็นระยะเวลาราว 20 ปี และมรณภาพในปี ค.ศ. 170

พระสูตรนี้พระอันชื่อเกาได้นำมาแปลเป็นพระสูตรเดี่ยว โดยท่านไม่ได้แปลพระสูตรของทีรฆอาคมะอื่น ๆ ทั้งหมดด้วย จึงยากที่จะทราบแน่ชัดว่าต้นฉบับนั้นเป็นอย่างไร แต่สันนิษฐานได้ว่าพระสูตรนี้มีความสำคัญและเป็นที่ยอมรับ ทำให้พระนักแปลรูปแรกหยิบยกพระสูตรนี้มา

---

³¹ จักรวรรดิพาร์เธีย (อังกฤษ: Parthian Empire) หรือ จักรวรรดิอาร์ซาซิเดส (Arsacid Empire) เป็นจักรวรรดิที่ดำรงอยู่ระหว่าง 247 ปีก่อนคริสตกาล – ค.ศ. 224 ตั้งอยู่ในดินแดนของประเทศอิหร่านในปัจจุบัน

³² 韓廷傑 (หันเถียนเจีย), “東漢時期的佛經翻譯 (การแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาในยุคราชวงศ์ฮั่นตะวันออก),” *liaotuo*, May 19, 2014. <https://www.liaotuo.com/fjrw/jsrw/htj/62598.html>.

แปล และสำหรับฉบับแปลนี้ถือว่าเป็นฉบับที่เก่าแก่ที่สุดเมื่อเทียบกับฉบับจีนฉบับอื่นๆ

2.4 SDA17 ชำนาญเชิงจ้อจิง (善生子经)

พระสูตรในทีรฆาคมะพระสูตรเดี่ยวที่ 17 เนื้อหาความยาวประมาณ 3 หน้า 2,900 ตัวอักษรจีนโดยประมาณ ผู้แปล คือ พระจ้อฝ่าตู้ เดินทางจากเอเชียกลาง (อัฟกานิสถาน) มาแปลที่นครลั่วหยาง ในปี ค.ศ. 301 ซึ่งต้นฉบับไม่ทราบแน่ชัด ท่านเป็นผู้ช่วยพระธรรมรักษ์ผู้มีความสามารถทางภาษาในดินแดนตะวันตกที่มีเมืองน้อยใหญ่ 36 เมืองที่มีความหลากหลายทางภาษามาก ท่านได้ช่วยพระธรรมรักษ์ในการจัดบันทึกการแปลและแปลพระสูตรที่พระธรรมรักษ์แปลไม่เสร็จอีก 54 พระสูตร³³

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่าเนื้อหาของฉบับ MA135 มีเนื้อหาคำแปลอักษรจีนที่มากที่สุด 4,431 ตัวอักษรจีนโดยประมาณแต่กลับถูกจัดอยู่ในมัธยมอากมะ ซึ่งจัดว่าเป็นพระสูตรความยาวระดับกลาง ในขณะที่ DA16 ที่มีตัวอักษร 3,155 กลับถูกจัดอยู่ในพระสูตรหมวดยาว และฉบับที่มีตัวอักษรจีนในการแปลน้อยที่สุดคือ ฉบับของพระอันซือเกา ที่ถือว่าเป็นฉบับที่เก่าแก่ที่สุดในสายจีน ซึ่งข้อมูลของแต่ละฉบับสามารถเปรียบเทียบได้ตามตารางด้านล่างดังนี้

³³ T55.0354c05

ตารางที่ 2 ตารางเปรียบเทียบลักษณะของสังคาลกสูตรแต่ละฉบับ

ชื่อพระสูตร	ผู้แปล/ ชื่อฉบับ	ช่วงเวลาแปล	สถานที่ ค้นพบ	นิกาย
DN31 Sīṅgālovādasutta	บาลี	ก่อน ค.ศ. 43-17	ศรีลังกา	เถรวาท วิภังชาทิน
SDA16 尸迦羅越六方禮	พระอันชื่อเกา	ค.ศ. 168-171	จีน	?
SDA17 善生子	พระจื่อฝ่าตู้	ค.ศ. 314-366	จีน	?
MA135 善生	พระธรรมนนทิ	ค.ศ. 365-384	จีน	สรวาสติ- วาทิน
DA16 善生	พระจู่ฝอเนี่ยน	ค.ศ. 413	จีน	ธรรมคุปต์
T24 优婆塞戒经	พระธรรมเกษม	ค.ศ. 426	จีน	?
SK01 Śikhālakasūtra	SHT	ศตวรรษที่ 3-8	หมู่หูลู่ฟิ่น ซินเจียง เอเชีย กลาง	สรวาสติ- วาทิน
SK02 Śikhālakasūtra	Kathmandu	ศตวรรษที่ ?	เนปาล	สรวาสติ- วาทิน
SK03 Śikhālakasūtra	MVY	ศตวรรษที่ ?	?	สรวาสติ- วาทิน
SK04 Śikhālakasūtra	Schøyen	ศตวรรษที่ 5	อัฟกา นิสถาน	มหาสัง- ฆิกะ

จากตารางข้างต้นจะทำให้เห็นว่า คัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุดคือคัมภีร์ฉบับบาลี สำหรับสายเหนือที่เก่าแก่ที่สุดคือคัมภีร์ภาษาจีนที่แปลโดยพระอันชื้อเกา และพบว่าพระสูตรที่ค้นพบที่เป็นชิ้นส่วนใบลานเปลือกไม้ส่วนใหญ่มาจากนิกายสรวาสตีวาทีน และที่ค้นพบล่าสุดเป็นชิ้นส่วนใบลานเปลือกไม้ที่มาจากนิกายมหาสังฆิกะ ซึ่งการศึกษาวิจัยคัมภีร์เหล่านี้ทำให้เราได้ทราบถึงประวัติศาสตร์และเรื่องราวที่แฝงไว้ในความเก่าแก่ของหลักฐานโบราณเหล่านี้

3. ผลการวิจัย

3.1 ภาพรวมความเหมือนและความแตกต่าง

ตารางที่ 3 ตารางเปรียบเทียบการเรียงลำดับเนื้อหาของแต่ละคัมภีร์

เนื้อหาตามฉบับบาลี	ฉบับบาลี DN31	ฉบับจีน SDA16	ฉบับจีน SDA17	ฉบับจีน DA16	ฉบับจีน MA135
1. บทนำ					
1.1 การประทับของพระ- สัมมาสัมพุทธเจ้าที่กรุง ราชคฤห์ และการไหว้ทิศทั้ง 6 ของสิ่งสากล	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1

ตารางที่ 3 ตารางเปรียบเทียบการเรียงลำดับเนื้อหาของแต่ละคัมภีร์ (ต่อ)

เนื้อหาตามฉบับบาลี	ฉบับ บาลี DN31	ฉบับ จีน SDA16	ฉบับ จีน SDA17	ฉบับ จีน DA16	ฉบับ จีน MA135
1.2 พระพุทธเจ้าบิณฑบาต และพบสังคาลที่กำลังไหว้ ทิศ 6 จึงทักทายถามไถ่ สังคาลเกล้าเรื่องการสั่งลา ของคหบดี เรื่องการไหว้ ทิศ 6	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2
1.3 สังคาลขอให้พระองค์ เล่าเรื่องการไหว้ทิศ ของ อริยสาวก	1.3	1.3	-	1.3	-
2. ธรรม 14 ประการ					
2.1 ภาพรวมธรรม 14 ประการ	2.1	-	-	2.1	2.1
2.2 อธิบายกรรมกิเลส 4	2.2	2.2	2.2	2.2	2.2
2.3 เหตุ 4 ประการแห่ง การประกอบบาป	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3
2.4 อบายมุข 6	2.4	2.4	2.4	2.4	2.4
3. โทษของอบายมุขแต่ละข้อ					
3.1 โทษแห่งสุราเมรัย 6	3.1	-	3.1	3.1	3.3

ตารางที่ 3 ตารางเปรียบเทียบการเรียงลำดับเนื้อหาของแต่ละคัมภีร์ (ต่อ)

เนื้อหาตามฉบับบาลี	ฉบับ บาลี DN31	ฉบับ จีน SDA16	ฉบับ จีน SDA17	ฉบับ จีน DA16	ฉบับ จีน MA135
3.2 โทษของการเที่ยว กลางคืน 6	3.2	-	3.2	3.3	3.2
3.3 โทษของการเที่ยวดู มหรสพ 6	3.3	-	3.4	3.4	3.5
3.4 โทษแห่งการเล่น การพนัน 6	3.4	-	3.3	3.2	3.1
3.5 โทษของการคบคนชั่ว เป็นมิตร 6	3.5	-	3.5	3.5	3.4
3.6 โทษแห่งการ เกียจคร้าน 6	3.6	-	3.6	3.6	3.6
3.7 คาถา	3.7	-	3.7	3.7	3.7
4. มิตรแท้มิตรเทียม					
4.1 มิตรเทียม 4 ประเภท	4.1	-	4.1	4.1	4.1
4.2 มิตรถือเอาประโยชน์ แต่ฝ่ายเดียว 4	4.2	-	4.2	4.2	4.2
4.3 มิตรดีแต่พูด 4	4.3	4.7	4.4	4.4	4.4
4.4 มิตรพูดประจบ 4	4.4	4.1	4.3	4.3	4.3

ตารางที่ 3 ตารางเปรียบเทียบการเรียงลำดับเนื้อหาของแต่ละคัมภีร์ (ต่อ)

เนื้อหาตามฉบับบาลี	ฉบับ บาลี DN31	ฉบับ จีน SDA16	ฉบับ จีน SDA17	ฉบับ จีน DA16	ฉบับ จีน MA135
4.5 มิตรชักชวนในทาง เสื่อม 4	4.5	4.3	4.5	4.5	4.5
4.6 สรุปรุปรมิตรเทียม	4.6	4.8	-	4.6	-
4.7 มิตรเทียม 4 ประเภท	4.7	-	-	4.7	4.6
4.8 มิตรมีอุปการะ 4	4.8	4.2	4.7	4.10	4.8
4.9 มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์	4.9	4.5	4.8	4.11	4.9
4.10 มิตรแนะนำประโยชน์	4.10	4.6	4.9	4.8	4.10
4.11 มิตรมีความรักใคร่	4.11	4.4	4.6	4.9	4.11
4.12 สรุปรุปรมิตรแท้	4.12	-	4.10	4.12	-
5. ทิศ 6					
5.1 ภาพรวมทิศ 6	5.1	-	-	5.1	5.1
5.2 การปฏิบัติระหว่าง บุตรและบิดามารดา	5.2	5.2	5.2	5.2	5.2
5.3 การปฏิบัติระหว่าง ศิษย์และครูอาจารย์	5.3	5.3	5.3	5.3	5.3
5.4 การปฏิบัติระหว่าง สามีและภรรยา	5.4	5.4	5.4	5.4	5.4

ตารางที่ 3 ตารางเปรียบเทียบการเรียงลำดับเนื้อหาของแต่ละคัมภีร์ (ต่อ)

เนื้อหาตามฉบับบาลี	ฉบับ บาลี DN31	ฉบับ จีน SDA16	ฉบับ จีน SDA17	ฉบับ จีน DA16	ฉบับ จีน MA135
5.5 การปฏิบัติระหว่างเพื่อนสหaya	5.5	5.5	5.5	5.5	5.6
5.6 การปฏิบัติระหว่างนายกับลูกจ้าง	5.6	5.6	5.6	5.6	5.5
5.7 การปฏิบัติระหว่างสมณพราหมณ์และสาวก	5.7	5.7	5.7	5.7	5.7
5.8 คาถาสรูป	5.8	5.8	5.8	5.8	5.8
5.9 สิ่งคาลกะหรือสุชาติะได้เคารพพระสัมมาสัมพุทธเจ้า	5.9	-	5.9	5.9	5.9

หมายเหตุ : ใช้เนื้อหาฉบับบาลีเป็นตัวตั้ง ส่วนตัวเลขแสดงลำดับเนื้อหาส่วนนั้นในพระสูตรต้นฉบับนั้น ๆ

จากตารางข้างต้นพบว่า ฉบับ SDA17 และ DA16 มีจำนวนเนื้อหาและการเรียงลำดับใกล้เคียงกับฉบับบาลี แต่หากพิจารณาโดยรวมแล้วกลับพบว่าการเรียงลำดับของแต่ละฉบับแตกต่างกันไป โดยเริ่มตั้งแต่อบายมุข 6 เป็นต้นมา นอกจากนี้ยังพบว่าฉบับ SDA16 ที่พระอ้นชื่อเกาแปลนั้น มีหลายส่วนที่ขาดหายไปและการเรียงลำดับ

ไม่ตรงกับฉบับอื่นนัก โดยเฉพาะในเนื้อหามิตรแท้มิตรเทียม ที่ไม่ได้ลำดับมิตรเทียมไว้ก่อนมิตรแท้ แต่ลำดับมิตรเทียมแต่ละประเภทสลับกับมิตรแท้ เพื่อแสดงให้เห็นว่ามิตรเทียมประเภทนั้นๆ ตรงกันข้ามกับมิตรแท้ประเภทใด ต่อมาในส่วนท้ายของทศ 6 เป็นส่วนที่มีการเรียงลำดับได้อย่างเป็นระเบียบคล้ายคลึงกันมาก มีเพียงฉบับ MA135 ที่มีการสลับกันในส่วนของการปฏิบัติระหว่างมิตรสหายและระหว่างนายกับลูกจ้าง ซึ่งถือว่ารายละเอียดเกี่ยวกับทศ 6 ในแต่ละฉบับนี้ได้รับการสืบทอดกันมาอย่างแม่นยำในทางตรงกันข้าม ส่วนที่เกี่ยวกับอบายมุข 6 และมิตรแท้มิตรเทียมของแต่ละฉบับนั้นก็กลับมีความสับสนในการเรียงลำดับจนทำให้มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด แต่อย่างไรก็ตามในส่วนที่เรียงลำดับเหมือนกัน ก็ยังคงมีรายละเอียดเนื้อหาที่แตกต่างกันบางส่วนซึ่งชวนให้ศึกษาค้นคว้าต่อไป และด้วยข้อจำกัดของพื้นที่ในบทความนี้จึงไม่ได้รายงานผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทศ 6 ซึ่งจะนำเสนอต่อไปในโอกาสที่เหมาะสม

3.2 วิเคราะห์ชื่อพระสูตร

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่าชื่อของพระสูตรแต่ละฉบับมีความแตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นตัวบาลีที่ใช้ชื่อว่าสังคาลกสูตร หรือ Sīṅgālovāda suttanta สิงคาโลวาทะสูตร ที่อาจจะแปลได้ว่าเป็นพระสูตรที่ให้โอวาทแก่ สิงคาล ซึ่งมีชื่อบุคคลสำคัญคือ บุตรของคหบดี สิงคาล Sīṅgāloka สิงคาลเป็นชื่อ เมื่อเติม ก ท้าย ชื่อนาม เป็นการลง ก ปัจจัย ประเภทตัทธิต อาจใช้ความหมายว่า น้อยๆ, น่าเอ็นดู เป็นต้น จึงอาจแปลได้ว่า สิงคาลหนุ่มน้อย สำหรับฉบับจีนนั้นมีการแปลชื่อพระสูตรที่แตกต่างกันในแต่ละฉบับ บางฉบับใช้การแปลเลียนเสียงหรือ

แปลโดยเสียง เช่น SDA16 《佛说尸迦罗越六方礼经》 ซึ่งออกเสียงว่า ฟอซัว ชื่อเจียหลัวเยว่ ลิวฟางหลี่จิง (fó shuō shī jiā luó yuè liù fāng lǐ jīng) ซึ่งบางตัวเป็นการแปลโดยความหมายบางตัวแปลโดยเสียง โดยจะอธิบายในรายละเอียดดังนี้

ฟอซัว (fó shuō) หมายถึง พระพุทธเจ้าเทศน์หรือกล่าว ชื่อเจียหลัวเยว่ (shī jiā luó yuè) เป็นการเลียนเสียงจากภาษาต้นฉบับ 尸 (ชื่อ shī) ตรงกับเสียงบาลีเสียง “สิง” ; 迦 (เจีย jiā) ตรงกับเสียงบาลีเสียง “คา” โดยตัวอักษรนี้ในเสียงต้นราชวงศ์ถึงนั้นออกเสียง “กา” หรือ “กะ” แต่เมื่อภาษามีการพัฒนาตัวอักษรจีนตัวนี้ปัจจุบันจึงออกเสียงว่า “เจีย” ; 罗 (หลัว luó) ตรงกับเสียงบาลี “ละ” ; 越 (เยว่ yuè) ตรงกับเสียงพยางค์ของบาลีเสียงที่ว่า “กะ” ซึ่งเราไม่ทราบแน่ชัดว่าต้นฉบับนั้นที่ไม่ใช่บาลีนั้น แต่เป็นเสียงภาษาทางอินโดอารยันนั้นเป็นเสียงใด อาจจะเป็นเสียง “ยะ” “วะ” หรือเสียงอื่น ส่วนที่อนสุดท้าย ลิวฟาง (liù fāng) แปลว่า ทิศ 6 礼 (หลี่ lì) แปลว่า ไหว้หรือทำความเคารพ ; 经 (จิง jīng) แปลว่า พระสูตร ดังนั้นชื่อพระสูตรของฉบับนี้ที่อันชื่อเกาแปล จึงแปลว่า พระสูตรที่ว่าด้วยพระพุทธเจ้ากล่าวชื่อเจียหลัวเยว่ไหว้ทิศ 6 ดังนั้นสำหรับพระสูตรนี้ ต้นฉบับของชื่อสังคาลก น่าจะเป็น Siṅgāraya (สิงคารย), Siṅgālaya (สิงคาลย), Siṅgārava (สิงคารว), Siṅgālava (สิงคาลว) หรือ อาจจะเป็นไปได้ว่า “เจียหลัวเยว่” แปลมาจากภาษาสันสกฤตที่ว่า grhapati (คฤหปติ หรือคหบดี)³⁴ หรือ grhastha (คฤหสฺถ

³⁴ 在家居士 (จั๊ยเจียจฺยชื่อ zài jiā jū shì) แปลว่า ภรรยาหรือผู้ที่อาศัยที่บ้าน ภาษาสันสกฤต ใช้คำว่า grhapati (คฤหปติ), ส่วนภาษาบาลี ใช้คำว่า gahapati (คหบดี), แปลโดยเสียง 迦羅越 (เจียหลัวเยว่ jiā luó yuè) (“居士,” zh.wikipedia, Accessed April 13, 2021. <https://zh.wikipedia.org/wiki/%E5%B1%85%E5%A3%AB>)

หรือ คฤหัสถ์)³⁵ และคหบดีหรือคฤหัสถ์ท่านนี้ มีชื่อว่า ชื่อ หรือ สุ

ซึ่งในฉบับแปลจีนฉบับอื่นจะใช้ชื่อพระสูตรว่า 善生 (ชานเซิง shàn shēng) ในฉบับ SDA17 DA16 และ MA135 ซึ่งหากพยายามแปล 善生 มาเป็นภาษาบาลีจะได้ว่า “สุชาตะ” เพราะ 善生 ออกเสียงว่า ชานเซิง (shàn shēng) โดยที่ 善 (ชาน shàn) แปลว่า ดี ซึ่งจะใช้ตรงกับบาลีว่า “สุ” ที่แปลว่า ดี งาม สวย ส่วน 生 (เซิง shēng) แปลว่า เกิด กำเนิด หากแปล 善生 ย้อนกลับไปบาลีหรือสันสกฤตก็จะเป็น สุชาตะ ซึ่งก็เป็นที่ไปได้ว่า ในพระสูตร SDA16 คฤหัสถ์หรือคหบดีนั้นมีนามย่อว่า “สุ” หรือ “สิง” ซึ่งเป็นเสียงแรกของชื่อบุตรที่ไม่นับถือพระศาสนาของคหบดีที่ได้เป็นพระโสดาบัน แต่ปรากฏว่าในพระสูตร SDA17 ชื่อพระสูตรมีเพิ่มมาอีกตัวคือ 善生子 ซึ่งตัวสุดท้ายที่เพิ่มเข้ามานั้น 子 (จื่อ zǐ) แปลว่า บุตร ดังนั้นชื่อพระสูตรจึงแปลว่า ลูกของสุชาตะ จึงมีประเด็นที่ว่าสุชาตะคือชื่อคหบดีหรือชื่อบุตรคหบดี ในเนื้อหาของ SDA17 สุชาตะก่อนตายได้บอกลูกว่า ...³⁶ ซึ่งเป็นที่แน่ชัดว่า สำหรับฉบับ SDA17 สุชาตะเป็นชื่อของพ่อ ในขณะที่ฉบับอื่น คือ DA16 ที่มาจากนิกายธรรมคุปต์ และ MA135 ที่มาจากนิกายสรวาสติวาทิน เห็นตรงกันว่า สุชาตะเป็นชื่อของลูก หากมองจากข้อมูลที่ต่างนิกายแล้วตรงกัน จึงเป็นข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือได้ว่า สุชาตะ น่าจะเป็นชื่อของลูก หรือหากเราจะค้นเคยกันในภาษาไทย บุตรคหบดีท่านนี้ จะมีชื่อว่า สุชาติ ชื่อนี้ไม่น่าจะเป็นนามของบิดา

ต่อมาอาจจะมีคำถามว่า ทำไมฉบับจีนล้วนแต่มีชื่อตรงกันว่า “สุชาตะ” ในขณะที่ฉบับบาลี บุตรกลับชื่อว่า “สิงคาลกะ” นักวิจัยชาว

---

³⁵ gr̥hastha (คฤหัสถ) แปลโดยพยัญชนะ ว่าเป็นผู้ที่อยู่นอกบ้านหรือกับครอบครัว Monier Williams, A Sanskrit English Dictionary, s.v. “gr̥hastha.”

³⁶ T01.252b09

ได้หวังหวางไคฝู่ (王開府) ได้ตั้งสมมติฐานและให้ความเห็นว่า การแปลของฉบับจีนที่ว่า “สุชาติตะ” นั้น น่าจะมาจาก คำว่า Singāra “สิงคาระ” ที่แปลว่า สง่างาม น่าชื่นชม elegant, graceful ทำให้แปลได้ว่า “สุ” หรือ ดิงามนั่นเอง ซึ่งเป็นไปได้ที่ว่าต้นฉบับใช้ตัว r (ร) แทน l (ล) ซึ่งมีการใช้แทนกันอยู่ในภาษาอินโดอารยัน³⁷ แต่สิ่งที่ยังคงเป็นข้อสงสัยคือ ชาติตะ ชาติ กำเนิด ที่มาจากตัวอักษรจีน 生 แปลออกมาจากศัพท์ใด ซึ่งหากมีการค้นพบฉบับภาษาสันสกฤตหรือฉบับภาษาอื่น อาจจะทำให้เราเข้าใจอะไรมากขึ้น ณ ปัจจุบัน ที่มีข้อมูลทราบเพียงว่า ชื่อพระสูตรในสันสกฤตนั้นมี 2 แบบ คือ ศิขาลกสูตร และ ศิธาลกสูตร โดย ศิขาล แปลว่า การสอน³⁸ ส่วนตัวหลัง ศิธาลก ไม่มีความหมายอาจเป็นไปได้จากการผิดพลาดของตัวสะกด เพราะต่างกันแค่อักษรเดียว Śikhāla, Sithāla จากตัว k เป็น t จากฉบับสันสกฤตที่ค้นพบปัจจุบันยังไม่สามารถให้ข้อมูลอะไรเพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับ “สุชาติ” หรือ “สุชาติตะ” ได้ ในขณะที่หากย้อนมาดูภาษาบาลี Sigāla มีความหมายว่า แยกต่าง แปรผัน หรือเรื่อยไป เมื่อใส่ “กะ” ท้ายชื่อ จึงแปลว่า ผู้แตกต่าง ผู้ผันแปร ผู้เรื่อยไป ไม่อยู่กับที่³⁹ ซึ่งไม่สามารถหาความเกี่ยวข้องกับคำว่า “สุชาติ” หรือ “สุชาติตะ” ได้เลย ดังนั้นจึงยังคงมีช่องว่างและพื้นที่ในการศึกษาอีกมากมายว่า ชื่อบุตรคหบดีว่า “สุชาติ” หรือ “สุชาติตะ” นั้นมาจากอะไร

³⁷ 王開府 (หวังไคฝู่). “善生經的倫理思想—— 兼論儒家佛倫理思想之異同 (แนวคิดจริยธรรมในชานเซิงจิง ความแตกต่างระหว่างแนวคิดจริยธรรมของพุทธและขงจื๊อ),” 世界中國哲學學報 (shì jiè zhōng guó zhé xué xué bào) ปีที่ 1, ฉบับที่ 1 (2000): 60-61.

³⁸ Monier Williams, *A Sanskrit English Dictionary*, s.v. “Śikhāla.”

³⁹ T.W. Rhys Davids and William Stede, *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*, s.v. “Siṅgāla.”

3.3 ความแตกต่างในประเด็นอบายมุข 6

ในส่วนของธรรม 14 ประการนั้นจากตารางด้านบนจะสังเกตเห็นได้ว่าการเรียงลำดับคล้ายเคียงกันหรือแทบจะเหมือนกัน จำนวนเนื้อหา มีปริมาณเท่ากัน แต่ในตารางสังเกตเห็นได้ชัดว่าเนื้อหาในส่วนของ อบายมุข 6 นั้นมีการเรียงลำดับที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้นจึงนำเนื้อหาส่วนของ อบายมุข 6 ที่ต่างกันมากกล่าวอย่างละเอียดในที่นี้

จากตารางที่ 2 จะเห็นว่า ฉบับ SDA16 ที่แปลโดยอันชือเกาที่เป็นฉบับที่ถือว่าเก่าแก่ที่สุดในระหว่างฉบับสายจีนทั้งหมด แต่กลับไม่มีเนื้อหาในอบายมุข แต่ชิ้นส่วนใบลานที่ค้นพบกลับมีเนื้อความส่วนนี้ ในการวิจัยส่วนนี้จึงขอนำชิ้นส่วนใบลานสันสกฤตเข้ามาเปรียบเทียบกับ เพื่อที่จะทำให้สามารถเทียบเนื้อหาในระหว่างคัมภีร์ที่เป็นเครือข่ายนิกายสรวาสตีวาทีนและมูลสรวาสตีวาทีนของทั้งสายจีนและสายสันสกฤต โดยฉบับ MA 135 SHT และ MVY ล้วนเป็นฉบับที่อยู่ในสายสรวาสตีวาทีน ในขณะที่ DA16 น่าจะมาจากสายธรรมคุปต์ และ Schøyen ที่มาจากนิกายมหาสังฆิกะ

ตารางที่ 4 ตารางเปรียบเทียบการเรียงลำดับของอบายมุข 6 ในแต่ละสายคัมภีร์

โทษของอบายมุข แต่ละข้อ	DN31	SDA17	DA16	MA135	SHT	MVY	Schøyen
โทษของสุราเมรัย 6	1	1	1	3	?	1	1
โทษของการ เที่ยวกลางคืน 6	2	2	3	2	?	3	2
โทษของการ เที่ยวดูมหรสพ 6	3	4	4	5	4	5	5
โทษของการ เล่นการพนัน 6	4	3	2	1	3	2	4
โทษของการคบ คนชั่วเป็นมิตร 6	5	5	5	4	5	4	3
โทษของการ เกียจคร้าน 6	6	6	6	6	6	6	6

จากตารางด้านบนของ Jens-Uwe Hartmann ได้กล่าวว่าฉบับ
ของนิกายสรวาสติวาทีนทั้ง 3 ฉบับ MA135 SHT MVY กลับมีการเรียง
ลำดับที่ไม่เหมือนกัน⁴⁰ คือ แม้แต่ในสายนิกายเดียวกันยังเรียงไม่เหมือน
กัน แต่หากจะสังเกตระหว่าง 3 ฉบับนี้อาจจะมองได้ว่า ฉบับ MA135
กับฉบับ MVY⁴¹ มีส่วนที่มีการเรียงที่คล้ายคลึงกันอยู่บ้าง กล่าวคือ

⁴⁰ Jens-Uwe Hartmann and Klaus Wille. "A Version of the Śikhālakasūtra/ SingālovādaSutta,": 1-7.

⁴¹ ย่อมาจาก *Mahāvvyutpatti* เป็นคัมภีร์ทิเบตที่แต่งในยุคศตวรรษที่ 9

สมมติให้มีการเรียงใหม่เล็กน้อย สลับตำแหน่งระหว่าง 1 กับ 2 กล่าวคือ หากฉบับ MA135 เรียงใหม่ให้ลำดับที่ 1 ไปอยู่ที่การเที่ยวกลางคืน และลำดับที่ 2 มาเป็นการเล่นการพนัน ลำดับอื่นของทั้ง 2 ฉบับจะตรงกันเหลือเพียงแต่ว่าระหว่างการเที่ยวกลางคืนกับการดื่มน้ำเมาที่จริงแล้ว ในสายสรวาสติวาทีนอันใดขึ้นเป็นอันดับแรกกันแน่ แต่หากดูฉบับอื่นประกอบ จะเห็นได้ว่าค่อนข้างจะเห็นตรงกันว่า การดื่มสุราจะเป็นอันดับแรกก่อน

ส่วนฉบับ SHT ที่ค้นพบที่ถู่หลู่ฟาน มณฑลชินเจียงในปัจจุบันที่ได้ถือกันว่ามาจากนิกายสรวาสติวาทีนมีการเรียงไม่ค่อยตรงกับคัมภีร์ที่มาจากสรวาสติวาทีนด้วยกัน แต่การเรียงกลับมีความคล้ายกันมากกับ SDA17 ซึ่งไม่ทราบแน่ชัดว่ามาจากนิกายใด และจากการศึกษาของ มะซีตะ คะซีโนบุ การเรียงพระสูตรของ SHT (SK01) และฉบับที่มาจากกาฐมาณฑุ SK02 กลับไม่ตรงกับ MA ทั้ง ๆ ที่จัดอยู่ในหมวดสรวาสติวาทีนเหมือนกัน จากการวิจัยมะซีตะมีความเห็นว่า ในสายสรวาสติวาทีนเอง อาจจะมีการปรับย่อ เป็นมัธยมอาคมะฉบับย่อ กับ ฉบับเต็มสมบูรณ์⁴² ในการวิจัยเทียบคัมภีร์มัธยมอาคมกับคัมภีร์สันสกฤต SHT ของมะซีตะ ในเนื้อหาพระสูตรอื่นก็มีความเห็นตรงกันว่าไม่เหมือนกันระหว่าง 2 ฉบับนี้ที่เชื่อกันว่ามาจากสรวาสติวาทีน⁴³ ซึ่งทำให้ตั้งข้อ

ลักษณะคล้ายกับสารานุกรมเป็นคัมภีร์เชิงนิรุกติศาสตร์ในการอธิบายคำศัพท์สันสกฤต-ทิเบต, ทิเบต-สันสกฤต

⁴² มะซีตะ คะซีโนบุ, “มัธยมอาคม’ ฉบับสันสกฤตในชิ้นส่วนคัมภีร์โบราณที่กาฐมาณฑุ,” *วารสารธรรมสารา* ปีที่ 3, ฉบับที่ 2 (ฉบับรวมที่ 5) (มกราคม-มิถุนายน 2560): 145-172.

⁴³ Matsuda Kazunobu (松田 和信), “梵文『中阿含』のカトマン ドウ断簡 (New Sanskrit Fragments of the Madhyama-āgama from the Cecil Bendall Manuscripts in the National Archives Collection Kathmandu),”: 113-119.

สมมติฐานว่า ฉบับ SHT อาจจะไม่ใช่ฉบับของนิกายสรวาสติวาทิน หรือ อาจจะเป็นมูลสรวาสติวาทินที่เป็นสายต่อ จึงทำให้การเรียงลำดับไม่ เหมือนกัน แต่หากเป็นสายเดียวกัน อาจเป็นไปได้ว่าเป็นเพราะกาล เวลาของการบันทึกที่ผ่านมานานทำให้เกิดความคลาดเคลื่อน จึงมีการ เรียงลำดับที่ต่างกันไปอาจเป็นได้ ส่วนเนื้อหาข้อความที่มาจากต่างสาย นิกายและมีข้อมูลที่เหมือนกันเป็นเรื่องที่ยากมาก และหากมีกรณีเช่นนี้ ก็ถือได้ว่าการถ่ายทอดทรงจำนั้นแม่นยำและถือได้ว่าเนื้อความที่ตรงกัน ในส่วนนั้นเป็นส่วนที่มาจากสมัยดั้งเดิมหลังจากสมัยพุทธกาลไม่นาน

ส่วนฉบับ DA16 ที่เชื่อกันว่ามาจากสายธรรมคูปต์กลับใกล้เคียง กับ ฉบับ MVY ที่มาจากนิกายสรวาสติวาทิน ยิ่งกว่า MA135 ที่มาจาก สรวาสติวาทินเสียอีก แต่อย่างไรก็ตามหากดูในหลาย ๆ บริบท เราอาจ มั่นใจได้ว่า MA135 และ ฉบับ MVY เป็นสายเดียวกันอยู่ในเครือข่าย นิกายสรวาสติวาทิน

นอกจากนี้ DA16 ยังมีความใกล้เคียงกับฉบับ SHT แม้จะไม่ ใกล้เคียงเพียงเท่าฉบับ SDA17 แต่ถ้าสมมติ DA16 กับ SHT สลับกัน ระหว่างลำดับที่ 2 และ 3 ของทั้ง 2 ฉบับ คือ โทษของการเล่นการพนัน กับโทษของการเที่ยวกลางคืน ก็จะทำให้เรียงเหมือนกันได้ ซึ่งหากจะ ลองพยายามจับสายให้อยู่กลุ่มเดียวกัน อาจจะสามารถบอกได้ว่า ฉบับ SHT SDA17 และ DA16 น่าจะเป็นสายเดียวกัน

ในขณะที่มีการเรียงลำดับที่ใกล้เคียงกันของฉบับที่เก่าแก่ทั้ง 3 ฉบับกล่าวคือ ฉบับบาลี DN31 ฉบับอันชือเกา SDA17 และฉบับ สันสกฤต Schøyen จากแอฟริกาที่มาจากนิกายมหาสังฆิกะ⁴⁴ ซึ่งจะมี การสลับตัวกันไม่คงที่ ในลำดับที่ 3, 4, 5 ในขณะที่ลำดับที่ 1, 2, 6

⁴⁴ Hartmann เห็นเช่นเดียวกันว่า ฉบับบาลี DN31 มีความคล้ายคลึงกับ ฉบับสันสกฤต Schøyen จากแอฟริกาที่มาจากนิกายมหาสังฆิกะ

เหมือนกัน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าฉบับที่ค่อนข้างดั้งเดิมจะเห็นตรงกันว่าลำดับแรกคือการตีมสุรา อันดับ 2 คือการเที่ยวกลางคืน และอันดับสุดท้ายที่ 6 คือเรื่องของความเกียจคร้าน ซึ่งการตรงกันของฉบับดั้งเดิมดูเหมือนว่าการเรียงลำดับแบบ 1, 2, 6 ที่ตรงกันนี้น่าจะเรียงมาตั้งแต่การสังคายนาครั้งที่ 1 เพราะใน 3 สายดั้งเดิมนี้อาจมีทั้งที่มาจากเถรวาทและมหาสังฆิกะ ซึ่งเป็นสายนิกายที่แตกต่างกันและเก่าแก่มากกลับมีการเรียงลำดับเนื้อหาที่เหมือนกัน จึงเป็นไปได้อย่างยิ่งว่าสมัยสังคายนาครั้งที่ 1 เนื้อหาเรียงแบบนี้

การที่ฉบับ DA16 กับ ฉบับสันสกฤตในส่วนที่เปรียบเทียบได้คือ อบายมุข 6 ค่อนข้างเรียงลำดับตรงกับ SHT ที่เชื่อว่ามาจากสรวาสติวาทิน แต่กลับมีความแตกต่างจากฉบับที่มาจากสรวาสติวาทินด้วยกัน จึงอาจจะเป็นไปได้ว่าฉบับ SHT นั้นอาจจะเป็นมูลสรวาสติวาทินหรือนิกายเดียวกับฉบับ DA16 ที่ตอนนี้เชื่อกันว่าเป็นนิกายธรรมคุปต์หรือ DA16 จริง ๆ แล้วอาจจะมาจากมูลสรวาสติวาทิน ทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นสมมติฐานที่ต้องการทำการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมในพระสูตรอื่นอีกเป็นอย่างมากเพื่อหาหลักฐานที่มากพอ ที่จะทำให้คลี่คลายข้อสงสัยดังกล่าวได้

3.4 ความแตกต่างในประเด็นมิตรแท้มิตรเทียม

หลังจากที่พระพุทธองค์กล่าวในเรื่องของอบายมุข 6 เพื่อให้ออกห่างจากเหตุที่ผลาญทรัพย์แล้ว ลำดับต่อมาพระองค์ได้แนะนำในการเลือกคบมิตร โดยแบ่งเป็นมิตรแท้ 4 และมิตรเทียม 4 ประเภท ซึ่งในเนื้อหานี้ผู้วิจัยได้นำฉบับ สันสกฤต SHT มาร่วมศึกษาด้วย ซึ่งเนื้อหาในฉบับสันสกฤตนั้น มีเนื้อความที่ไม่ครบถ้วน เนื่องจากเศษ

ชิ้นส่วนโบราณที่ได้มามีจำกัด แต่ถึงกระนั้นก็มีเนื้อหาพอที่จะสามารถรู้
การเรียงลำดับของมิตรแท้ เพียงแต่ไม่อาจที่จะสามารถนำเนื้อหาอย่าง
ละเอียดมาเปรียบเทียบกันได้ และเมื่อเทียบกับคัมภีร์คฺุขนานอื่นจะ
สามารถเห็นความแตกต่างในการเรียงลำดับตามตารางด้านล่าง

ตารางที่ 5 ตารางเปรียบเทียบการเรียงลำดับ
ของมิตรแท้มิตรเทียม ในแต่ละสายคัมภีร์

เนื้อหาตามฉบับบาลี	ฉบับ บาลี DN31	ฉบับ จีน SDA16	ฉบับ จีน SDA17	ฉบับ จีน DA16	ฉบับ จีน MA135	ฉบับ สันสกฤต SHT
4.1 มิตรเทียม 4 ประเภท	1	-	1	1	1	-
4.2 มิตรถือเอา ประโยชน์แต่ฝ่ายเดียว	2	-	2	2	2	?
4.3 มิตรดีแต่พุด	3	11	4	4	4	?
4.4 มิตรพุดประจบ	4	2	3	3	3	?
4.5 มิตรชักชวน ในทางเสื่อม	5	4	5	5	5	?
4.6 รูปมิตรเทียม	6	12	-	6	-	-
4.7 มิตรแท้ 4 ประเภท	7	-	-	7	7	-
4.8 มิตรมีอุปการะ	8	3	9	10	8	10
4.9 มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์	9	9	10	11	10	8
4.10 มิตรแนะนำ ประโยชน์	10	10	11	8	9	9

ตารางที่ 5 ตารางเปรียบเทียบการเรียงลำดับ
ของมิตรแท้มิตรเทียม ในแต่ละสายคัมภีร์ (ต่อ)

เนื้อหาตามฉบับบาลี	ฉบับ บาลี DN31	ฉบับ จีน SDA16	ฉบับ จีน SDA17	ฉบับ จีน DA16	ฉบับ จีน MA135	ฉบับ สันสกฤต SHT
4.11 มิตรมีความรักใคร่	11	8	8	9	11	11
4.12 สรุปรูปมิตรแท้	12	-	12	12	-	-

หมายเหตุ : เพื่อให้การเปรียบเทียบมิตรแท้ 4 แบบดูง่ายขึ้น
จะขอลำดับ 4 แบบนี้ให้เรียงอยู่ในตัวเลขระหว่าง 8-11

จากตารางข้างต้นจะเห็นว่า SDA16 เป็นพระสูตรที่มีการเรียงไม่เหมือนฉบับอื่นและมีจำนวนเนื้อหาไม่ครบ ส่วนฉบับก SDA17 DA16 และ MA135 มีความตรงกันอย่างมากในการเรียงของมิตรเทียม ต่างแต่เพียงการเรียงเนื้อหาในส่วนมิตรแท้ที่ไม่มีฉบับใดตรงกันเลย ในส่วนของมิตรเทียมที่ทั้ง 3 ฉบับตรงกันแต่ไม่ตรงกับบาลี คือสลับกันระหว่างมิตรดีแต่พุดกับมิตรพุดประจบ และอาจเป็นไปได้ว่าทั้ง 2 ประเภทนี้ล้วนเกี่ยวกับวาจาการพุด จึงอาจจะสับสนในขณะท่องจำแล้วถ่ายทอดสืบทอดกันมา ซึ่งการเรียงต่างกันนี้ได้มีนัยของความคลาดเคลื่อนในการเข้าใจความถูกต้องของเนื้อหา แต่มีผลต่อการนำมาพิจารณาสายนิกายการสืบทอดของคัมภีร์

จากการศึกษาในเรื่องอธิบายมุข 6 เป็นที่น่าสังเกตว่าการเรียงลำดับของฉบับ SHT ที่เชื่อว่ามาจากสรวาสติวาทินกลับไม่ตรงกับฉบับสรวา-

สตีวาตินฉบับอื่น แต่ในส่วนของมิตรแท้ ที่การเรียงลำดับใกล้เคียงกัน ระหว่างฉบับ MA135 และ ฉบับ SHT ที่เป็นสายสรวาสตีวาตินเดียวกัน แต่เมื่อดูภาพรวมแล้วกล่าวได้ว่าทั้ง 2 ฉบับนี้ยังมีการเรียงที่แตกต่างกัน ซึ่งจำต้องมีการศึกษาคัมภีร์คฺุขนานมากกว่านี้ จึงพอจะช่วยสรุปได้ว่า ทั้ง 2 ฉบับนี้เป็นสายของสรวาสตีวาตินทั้งคู่หรือไม่ และถ้าใช่มีความเกี่ยวข้องกันในลักษณะใดจึงทำให้การเรียงแตกต่างกัน หรือเป็นเพราะมีฉบับใดฉบับหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงผ่านการสืบทอด ผ่านระยะเวลา และการเดินทางจนทำให้ไม่ตรงกับอีกฉบับที่มีต้นฉบับเดียวกันในสายสรวาสตีวาติน หรือมีฉบับใดฉบับหนึ่งเป็นสายต่อจากกันที่เป็นมูลสรวาสตีวาตินจึงทำให้ต่างกันออกไป สิ่งเหล่านี้ล้วนมีพื้นที่ในศึกษาต่อไปอีกมากมายที่รอให้นักวิจัยต่าง ๆ ช่วยกันสืบค้นโดยอาจค้นหาจากกรณีศึกษาพระสูตรอื่นว่าเป็นของนิกายใดเพื่อมาช่วยประกอบในการพิจารณา

ในส่วนของมิตรเทียมหากดูในเนื้อหาเมื่อมาเทียบเคียงจะสังเกตเห็นได้ว่ามีความเหมือนในภาพรวม แต่ต่างกันตรงลีลาการแปลของผู้แปล ในที่นี้จะยกตัวอย่างมาเป็นบางส่วนเท่านั้น เช่น ข้อแรกของมิตรเทียมประเภทมิตรปกกลอก ถือเอาแต่ประโยชน์อย่างเดียว ในฉบับต่าง ๆ มีการแปลดังนี้

ฉบับบาลี DN31 : เป็นผู้ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว
ฉบับฉบับจีน SDA16 : เป็นผู้ยากรู้ยังถึงแม้พูดแนะนำสอนไปทางที่ดีแต่เบื้องหลังคบคนแล้ว

ฉบับจีน SDA17: โลกเอาแต่ของคนอื่น

ฉบับจีน DA16 : ทำให้ก่อน แต่ภายหลังกลับหวังผลตอบแทนสูง

ฉบับจีน MA135 : ใช้ความรู้ความสามารถหรือตำแหน่งหน้าที่

การทำงานของตัวเองมาทำประโยชน์ เพื่อแสวงหาทรัพย์

จากการยกตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่ามีการสื่อนัยเดียวกันเพียงแต่รายละเอียดการอธิบายในการแปลหรือลีลาการถ่ายทอดที่แตกต่างกันไป ซึ่งหากเราได้ศึกษาในทุกฉบับจะทำให้เข้าใจบริบทเนื้อหาของสังคาลกสูตรได้ถ่องแท้มากขึ้น

4. วิเคราะห์และสรุป

4.1 ความต่างในการจัดเรียงหมวดหมู่คัมภีร์พุทธศาสนา

จากการศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์คู้ชานานของสังคาลกสูตร พบว่าสังคาลกสูตรในบางครั้งถูกจัดอยู่ในหมวดทิวชอาคมะและในบางครั้งก็ถูกจัดอยู่ในหมวดมัธยมอาคมะ ทำให้เห็นว่าการจัดเรียงพระสูตรนี้เป็นหมวดพระสูตรขนาดกลางหรือหมวดพระสูตรยาวไม่ได้มีความเห็นตรงกันในแต่ละนิกาย กล่าวคือ ทิวชอาคมะซึ่งเป็นฉบับที่นักวิจัยปัจจุบันเห็นว่าน่าจะเป็นของนิกายธรรมคุปต์ มีความเห็นว่าพระสูตรนี้เป็นพระสูตรที่ยาวจึงถูกจัดอยู่ในหมวดทิวชอาคมะ หรือเทียบได้กับทีชนิกายของฉบับบาลี ในขณะที่หมวดมัธยมอาคมะซึ่งนักวิจัยส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่าเป็นฉบับที่สืบสายมาจากนิกายสรวาสตีวาทินมองว่าสังคาลกสูตรควรจัดอยู่ในหมวดมัธยมอาคมะเพราะนิกายดังกล่าวมีความเห็นว่าพระสูตรนี้มีความยาวระดับกลาง เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าความแตกต่างของการจัดหมวดหมู่ให้พระสูตรใดอยู่ในหมวดใดนั้นขึ้นอยู่กับว่านิกายนั้นจะเห็นเช่นไร และเป็นที่น่าสังเกตว่าการจัดหมวดหมู่ที่ต่างกันนี้เกิดขึ้นในขณะที่ทั้งนิกายธรรมคุปต์และสรวาสตีวาทินก็ล้วนสืบสายมาจากนิกายเถรวาทไม่ใช่มหาสังฆิกะ

หากจะกล่าวว่าการมองที่ต่างกันและการจัดหมวดหมู่ที่ต่างกัน เป็นเพราะสายนิกายที่แยกกันตั้งแต่การสังคายนาครั้งที่ 2 ก็มีอาจพูดได้ เพราะสิ่งที่ปรากฏแม้แต่ในสายนิกายเถรวาทเหมือนกันก็ยังมี ความเห็นที่แตกต่างกัน ทำให้สรุปได้ยากว่าการจัดหมวดหมู่ 5 นิกายะ 4 อาคมะในพระสูตรตันตปิฎกนั้นเกิดขึ้นในการสังคายนาครั้งที่ 1 หรือ 2 เพราะการจัดหมวดหมู่ของพระสูตรเป็นนิกายะหรืออาคมะอาจเกิดขึ้น หลังการสังคายนาครั้งที่ 2 หรือ 3 แล้วก็เป็นได้ ที่เป็นเช่นนั้นเพราะถ้า หากการจัดหมวดหมู่ลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นในการสังคายนาครั้งที่ 2 ความเห็นในการจัดหมวดหมู่ของสายเถรวาทสายเดียวกัน 12 นิกาย ก็ควรที่จะตรงกันหรืออาจเป็นไปได้ว่าการจัดหมวดหมู่เคยมีมาก่อนแล้ว ตั้งแต่การสังคายนาครั้งที่ 1 หรือ 2 แต่เพื่อให้เห็นความแตกต่างว่า เป็นคนละนิกาย จึงจัดแต่ละพระสูตรให้อยู่ในหมวดหมู่ที่แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามหากเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในการสังคายนาครั้งที่ 1 มักไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก เช่นเดียวกับพระวินัยที่อยู่หมวดใดก็จะอยู่ หมวดนั้น ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเรื่องยากที่จะสรุปว่า การจัดหมวดหมู่ พระสูตรตันตปิฎกแบบนิกายต่าง ๆ ของบาลีและคแบบอาคมะของคัมภีร์ จีนมีมาตั้งแต่การสังคายนาครั้งที่ 1

4.2 ความแตกต่างในเรื่องลำดับการเรียงเรียงของเนื้อหา

จากตารางที่ 1 ซึ่งแสดงการเรียงลำดับเนื้อหาที่แตกต่างกันไป ในคัมภีร์แต่ละฉบับ โดยการเรียงลำดับที่แตกต่างหรือเหมือนกันนี้ทำให้ ทราบว่า หากคัมภีร์ใดมีการเรียงที่เหมือนกัน อาจเป็นไปได้ว่ามาจาก สายนิกายเดียวกัน หรือหากว่าเป็นคัมภีร์สายนิกายเดียวกันแต่กลับมี การเรียงที่แตกต่างกัน ก็สามารถนำไปสู่การศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้ง

ว่า คัมภีร์ที่อยู่ในสายเดียวกันนั้นอาจเป็นคัมภีร์ที่ถูกถ่ายถอดหรือถูกบันทึกกันคนละยุคสมัย ซึ่งในกรณีนี้จำเป็นต้องศึกษาเพิ่มเติมเพื่อหาข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับเหตุผลของความต่างในการเรียงลำดับข้อมูลจากการศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์คู้ชานานของสังคาลกสูตร ทำให้ทราบว่า แม้คัมภีร์จะมาจากสายสรวาสติวาทินเหมือนกัน แต่การเรียงเนื้อหาที่ยังไม่เหมือนกัน ชี้ให้เห็นว่าหลังจากการสังคายนาครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการแบ่งนิกาย นิกายแต่ละสายก็แยกย่อยกันออกไปและท่องจำพระสูตรสืบต่อกันมาผ่านกาลเวลาที่ยาวนาน ทำให้เนื้อหาของพระสูตรที่เหลืออยู่ในปัจจุบันปรากฏร่องรอยของความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้นทั้งโดยเจตนาและไม่ได้เจตนาในแต่ละนิกาย

4.3 ความเหมือนของพระสูตรจากสายนิกายที่ต่างกัน

จากการวิจัยพบว่าคัมภีร์ทั้ง 5 ฉบับที่มาจากนิกายที่ต่างกันมีความเหมือนกันที่สามารถเทียบได้ระดับย่อหน้า หรือบางครั้งเทียบได้ระดับประโยค ซึ่งทำให้คนรุ่นหลังได้ทราบว่า คำสอนของพระพุทธองค์ที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยการสังคายนาครั้งที่ 1 นั้นมีอยู่จริง เนื่องจากสมมติฐานที่ว่า หากเนื้อความในพระสูตรตรงกันแสดงว่าเกิดจากการท่องจำมาจากที่เดียวกัน ซึ่งจากการวิจัยคัมภีร์คู้ชานานของทีชฌนิกายพบว่ามีความสอดคล้องตรงกันกับทีรชฌาคมะของนิกายธรรมคุปต์หรือมัธยมอาคมะของนิกายสรวาสติวาทิน ซึ่งเอกสารทั้งหมดล้วนเป็นคัมภีร์นิกายสายเถรวาท ความตรงกันดังกล่าวอาจทำให้สรุปได้ว่า คัมภีร์นิกายและอาคมะนั้นมีมาตั้งแต่อย่างน้อยสมัยการสังคายนาครั้งที่ 2 แต่การศึกษาวิจัยเปรียบเทียบคัมภีร์คู้ชานานของสังคาลกสูตร ได้ช่วยยืนยันแล้วว่าแม้คัมภีร์นิกายมหาสังฆิกะจากชิ้นส่วนใบลานที่ค้นพบใน

อัฟกานิสถาน (SK04) เนื้อหาที่มีความสอดคล้องตรงกันกับเนื้อหาของ คัมภีร์สายเถรวาท ทั้งสายที่มาจากคัมภีร์บาลี (DN31) หรือคัมภีร์จีน (DA16, MA135, SK01, SK02) ก็มีเนื้อความที่ตรงกัน ความเหมือนกัน ดังกล่าวที่เทียบได้ในระดับบรรทัดต่อบรรทัด เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นแล้วว่า สิงคาลกสูตรนั้นเป็นพระสูตรที่มีมาตั้งแต่สมัยการสังคายนาครั้งที่ 1 ซึ่งมีพระอานนท์เป็นผู้ทรงจำและสาธยายพระสูตรนี้ รวมถึงเนื้อหาใน พระสูตรนี้ก็ยังสามารถยอมรับและได้รับการจารึกในคัมภีร์ของมหายาน ที่แม้จะปฏิเสธความเป็นเถรวาท แต่ก็กลับยอมรับเนื้อหาในพระสูตร ดังกล่าวและจัดรวมอยู่ในวินัยหรือศีลของอุบาสกหรือสิ่งที่พระโพธิสัตว์ ผู้เป็นฆราวาสพึงกระทำ แสดงถึงความสำคัญของสิงคาลกสูตรซึ่งเป็นที่ ยอมรับทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน

อักษรย่อ

AN	อังคุตตรนิกาย
ASA	ปรสัγγกุตอาคมะ
DA	ทีรฆอาคม
DN	ทีฆนิกาย
EA	เอโกตตรอาคมะ
KN	ขุททกนิกาย
MA	มัธยมอาคมะ
MN	มัชฌิมนิกาย
MVY	<i>Mahāvvyutpatti</i>
SA	สังยุตตอาคมะ
SDA	ทีรฆอาคม ฉบับพระสูตรเดี่ยว
SEA	เอโกตตรอาคมะ ฉบับพระสูตรเดี่ยว
SHT	<i>Sanskriithandschriften aus den Turfanfunden</i>
SMA	มัธยมอาคมะ ฉบับพระสูตรเดี่ยว
SN	สังยุตตนิกาย
SSA	สังยุตตอาคมะ ฉบับพระสูตรเดี่ยว
SK	ศิขาลกสูตร / ศิธาลกสูตร

บรรณานุกรม

• ภาษาไทย

1) วารสาร

มะชิตะ คะชี่โนบุ. “ ‘มัธยมอาคม’ ฉบับสันสกฤตในชิ้นส่วนคัมภีร์โบลาน
ที่กาฐมาณฑุ.” *วารสารธรรมธารา* ปีที่ 3, ฉบับที่ 2 (ฉบับรวมที่
5) (มกราคม-มิถุนายน 2560): 145-172.

• ภาษาต่างประเทศ

1) คัมภีร์ภาษาบาลี

Pāli Text Society. *Dīghanikāya Vol. III*. Edited by J. Estlin Carpenter.
London: The Pāli Text Society, 1976.

2) คัมภีร์ภาษาจีน

Taishō Issaikyō Kankōkai 大正一切經刊行會 (Taisho Tripitaka
Publication Association). *Taishō Shinshū Daizōkyō* 大正新
脩大藏經 (Taishō Revised Tripiṭaka) Vol. 1, 50, 55. Tokyo:
Taishō Issaikyō Kankōkai, 1962

3) หนังสือภาษาอังกฤษ

AKANUMA, Chizen. *History of Buddhist scriptures*. Kyoto:
Hozokan, 1939.

- ANĀLAYO. *Madhyama-āgama Studies*. Taipei: Dharma Drum Publishing Corporation, 2012.
- BINGENHEIMER, Marcus. *Studies in Āgama Literature: With Special Reference to the Shorter Chinese Saṃyuktāgama*. Taipei: Xinwenfeng, 2011.
- BROUGH, John. *The Gāndhārī Dharmapada*. London: Oxford University Press, 1962.
- CHOONG, Mun-keat. *The Fundamental Teachings of Early Buddhism: A Comparative Study Based on the Sutranga Portion of the Pāli Saṃyutta-Nikaya and the Chinese Saṃyuktāgama*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2000.
- FUMIHIKO, Sueki. *Modern Language Translation of Long Agama*. Tokyo: Hirakawa publishing, 1995.
- KARASHIMA, Seishi. *The research in the primitive language of the long Agama*. Tokyo: Hirakawa publishing, 1994.
- MIZUNO, Kogen. *The recent edition of Kokuyaku issaikyo*. Tokyo: Daito Shuppansha, 1969-1971.
- UI, Hakuju. *Indo tetsugaku kenkyu*. Tokyo: Iwanami Shoten, 1965.

4) วารสารภาษาอังกฤษ

- ANĀLAYO. "The Saṃyukta-Āgama Parallel to the Sāleyyaka-Sutta and the Potential of the Ten Courses of Action." *Journal of Buddhist Ethics*, 13 (2006): 1-22.

- F. Enomoto. “On the Formation of the Original Texts of the Chinese Āgamas.” *Buddhist Studies Review*. 3 (1986): 19–30.
- S. Hiraoka. “The Sectarian Affiliation of Two Chinese Samyuk-tāgamas.” *Journal of Indian and Buddhist Studies*, 49 (2000): 500-505.
- SUCHARITTHAMMAKUL, Wilaiporn. “Applying the Principles of Textual Criticism to a Comparison of the Pāli Digha-Nikaya and Chinese Dirgha-agama in the Payasi sutta (1).” *International Journal of Buddhist Thought & Culture*, 24 (2015): 95–124.

5) วารสารภาษาจีน

- 王開府 (หวางไคฝู่). “善生經的倫理思想——兼論儒家佛倫理思想之異同 (แนวคิดจริยธรรมในชานเซ็งจิง ความแตกต่างระหว่างแนวคิดจริยธรรมของพุทธและขงจื้อ).” *世界中國哲學學報 (shì jiè zhōng guó zhé xué xué bào)* ปีที่ 1, ฉบับที่ 1 (2000): 57-92.

6) วารสารภาษาญี่ปุ่น

- KAZUNOBU, Matsuda (松田 和信). “梵文『中阿含』のカトマンドゥ断簡 (New Sanskrit Fragments of the Madhyama-āgama from the Cecil Bendall Manuscripts in the National Archives Collection Kathmandu).” *Journal of Indian and Buddhist Studies*, Vol. 44.2 (1996): 113-119.

7) พจนานุกรม

DAVIDS, T.W. Rhys and William Stede. *The Pāli Text Society's Pāli-English Dictionary*. The Pāli Text Society, 1921-1925.
Williams, Monier. *A Sanskrit English Dictionary*. Oxford University Press, 1899.

8) หนังสือรวมบทความภาษาอังกฤษ

MAYEDA, Egaku. “Japanese Studies on the Schools of the Chinese Āgamas.” *Zur Schulzugehörigkeit von Werken der Hīnayāna-Literatur*, Erster Teil. Editor by H. Bechert. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1985, 94–103.

HARRISON, Paul. “The Ekottarikāgama Translations of An Shigao,” *Bauddhavidyasudhakarāh: Studies in Honour of Heinz Bechert*. Kieffer-Pülz, Petra, 1997.

HARTMANN, Jens-Uwe and Klaus Wille. “A Version of the Śikhā-lakasūtra/ SīṅgālovādaSutta,” *Buddhist Manuscript Volume III*, Oslo: Hermes publishing, 2006.

8) เว็บไซต์

韓廷傑 (ฮันเตียนเจี๋ย). “東漢時期的佛經翻譯 (การแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาในยุคราชวงศ์ฮั่นตะวันออก),” *liaotuo*, May 19, 2014. <https://www.liaotuo.com/fjrw/jsrw/htj/62598.html>.

zh.wikipedia. “居士.” Accessed April 13, 2021.

<https://zh.wikipedia.org/wiki/%E5%B1%85%E5%A3%AB>.